

ση κανείς να έποπτεύση τό αντικειμενικό έργο τής τέχνης μέσα στην ιστορία, πρέπει πριν να τό άφομοιώση διαισθητικά.

Μέ τήν φιλοσοφία γυρίζει ή συνείδηση, ύστερα από τήν ιστορική της πορεία, έποπτικά πρός τά πίσω καί θεωρεῖ τά έργα της, διακρίνει τούς σκοπούς πού τήν διέπουν καί τούς νόμους πού τήν κυβερνοῦν. Οἱ νόμοι αὐτοί εἶναι νόμοι πού διέπουν τήν ιστορία, γιατί τό καθαυτό έργο τής συνειδήσεως εἶναι ή ιστορία.

Οἱ σκοποὶ λοιπόν, πού υπάρχουν μέσα στή συνείδηση καί πού τήν ρυθμίζουν καί τήν κινοῦν, αὐτοί εἶναι καί οἱ σκοποὶ τής ιστορίας. Εἶναι ή ταυτόχρονη καί ἰσοδύναμη ανάπτυξη τής οἰκονομίας, τής τεχνικῆς, τής τέχνης, τής πολιτικῆς, τής ἐπιστήμης, τής θρησκείας καί τής φιλοσοφίας. Ἐπειδή δέ μ' αὐτούς τούς σκοπούς έρχεται ὁ άνθρωπος σέ συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του, γι' αὐτό ὁ γενικός, ἀνώτατος καί καθαυτό σκοπός τής ιστορίας εἶναι τό πῶς νάρθη ὁ ἄνθρωπος σέ συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του. Κανένα ἄλλον σκοπό δέ μπορούμε ν' αναγνωρίσωμε μέσα στην ιστορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

1. Ἡ σχέση τοῦ παρόντος μέ τό παρελθόν.

Κάθε καινούργια έποχή μέσα στην ιστορία δικαιώνει τόν ἑαυτό της μονάχα ἐφ' ὅσον κατορθώνει νά γράψη ἐξ ἀρχῆς τήν ιστορία τής ἀνθρωπότητας. Τοῦτο εἶναι μιά ἀπαίτηση τής ιστορικότητας τής ζωῆς. Ἐφ' ὅσον κάθε ιστορική έποχή έχει μοναδικό χαρακτήρα, ἐφ' ὅσον έχει δική της, ἀθύποστατη, ἀξία, εἶναι ὑποχρεωμένη νά ζήσει γιά τόν ἑαυτό της καί μέ τό δικό της τρόπο ὅλη τήν ιστορική γένεση, ὅλο τό ιστορικό έργο τής

άνθρωπότητας. Όπως κάθε λαός, πού θέλει νά ζήση πρέπει νά μεταφράζη στή γλώσσα του τήν τωρινή τά μεγάλα λογοτεχνικά καί φιλοσοφικά έργα τῆς ιστορίας του, ὅπως κάθε λαός πού ἔχει συνείδηση γιά τήν ιστορικότητα τῆς στιγμῆς εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἀντικρύζη ἀκατάπαυστα μέ καινούργιο τρόπο τά μεγάλα μνημεῖα τοῦ λόγου πού ἐδημιούργησαν οἱ πρόγονοί του μέσα στήν ιστορία, ἔτσι καί κάθε ἐποχή καινούργια εἶναι ἀπό τά πράγματα ὑποχρεωμένη, ἀπό τήν ιστορικότητα δηλαδή τῆς ζωῆς, νά ζήση μέ τό δικό της τρόπο ὅλο τό νόημα τῆς ιστορικῆς ζωῆς, νά μεταστοιχειώση γιά τόν ἑαυτό της ὅ,τι ἄξιο ἐκράτησε ἡ ιστορική μνήμη μέσα της καί νά μετουσιώση τοὺς χυμούς τοῦ ιστορικοῦ πνεύματος.

Ὡστε θά μπορούσε κανεῖς νά εἶπῃ ὅτι ἡ ιστορία ἀρχίζει κάθε ἐποχή, ἡ ιστορία, ὅσο καί ἂν ἡ μνήμη της κρατάει μέσα της χιλιάδες χρόνια, πρέπει μέ κάθε ἐποχή νά κάνη καί καινούργια ἀρχή, νά εἶναι σέ κάθε ἐποχή πρωταρχική. Ἰστορία δέν εἶναι νά κρατᾶς ἀπλῶς στή μνήμη σου τά περασμένα, ἀλλά νά μπορῆς νά βλέπης τά περασμένα καί νά τά καταξιώνης κατά τήν ἀπάτηση τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς ὅπου ἀνήκεις. Ἰστορία δέν εἶναι νά θησαυρίζης στή μνήμη σου τά πλούτη τῆς ιστορικῆς ζωῆς, ἀλλά νά μεταστοιχειώνης μέσα στό πνεῦμα σου ὅλο τό νόημα τῆς ιστορικῆς ζωῆς, ν'ἀναχωνεύης, κατά τόν ὀρισμό τῆς συγκεκριμένης ιστορικῆς ἐποχῆς, μέ τό πνεῦμα σου ὅλο τό ὕλινό τῆς ιστορίας καί νά γνωρίζης, νάχης συνείδηση, πῶς τοῦτο πού κάνεις ἐσύ δέν μπορεῖ κανεῖς ἄλλος νά τό κάνη, πῶς τοῦτο πού γίνεται στήν ἐποχή σου εἶναι ἀδύνατο νά ξαναγίνη ἀπό κάποια ἄλλη ἐποχή. Τό πνεῦμα μιᾶς ἐποχῆς, ὅσο αὐτοκυβέρνητη ζωή κι' ἂν ἔχη, ὅμως δέν κραταιώνεται, ἂν δέν μοχθήση νά μεταγγίση μέσα του τήν ἀξία πού εἶχε ὁ πόνος τῶν προγενεστέρων ἐποχῶν, ἂν δέν πάη ὡς τήν ἀρχή τῆς ιστο-

ρίας, κι ἂν δέν βυθισθῆ μέσα στό ἔργο τῆς ἱστορίας.

Θά ρωτήσῃ ὅμως κανείς, πῶς μπορεῖ κάθε ἐποχή νά βλέπῃ μέ τό δικό της τρόπο τό πνεῦμα τῆς ἱστορίας; πῶς μπορεῖ κάθε γενεά νά ρυθμίζῃ τή σχέση της μέ τήν περασμένη ἱστορική ζωή κατά τόν ὀρισμό τοῦ συγκεκριμένου ἱστορικοῦ πόνου πού συνέχει τήν ψυχή της; Ζωή καί ἱστορία εἶναι στήν οὐσία τους ἀπειροδύναμες ἔχουν μέσα τους ἀπειρη δυνατότητα. Ἡ ζωή ὅμως, ἐφ' ὅσον θέλει νά γίνῃ μορφή, νά ἀποχτήσῃ νόημα κι ἀξία εἶναι ὑποχρεωμένη νά πάρῃ ἀπόφαση ἐφ' ὅσον θέλει ἡ ζωή νά λύσῃ τόν πόνό της πρέπει νά διαλέξῃ μιὰ μορφή ὠρισμένη καί ν' ἀφήσῃ τίς ἀπειρες ἄλλες, πρέπει νά δώσῃ τήν κατάφασή της σέ κάτι συγκεκριμένο, σέ μιὰ ἀξία συγκεκριμένη. Ἀλλοιῶς ἡ ζωή δέν γίνεται ἱστορική, δηλαδή δέν ἀρνιέται τήν ἀνόητη καί ἀνώδυμη ὑπόστασή της. Ὅμως ἡ συγκεκριμένη αὐτή μορφή πού θά δώσῃ ἡ ζωή στόν ἑαυτό της θάχη ἀπόλυτο χαρακτήρα. Θά σημαίνῃ μιὰ ἔνωση ἀπόλυτη τῆς ζωῆς μέ τό νόημα της, θά εἶναι μιὰ σύμπτωση τοῦ πεπερασμένου μέ τό ἀπειρο. Μέ ἄλλα λόγια τό περιεχόμενο πού θάχη ἡ συγκεκριμένη ἱστορική μορφή θά εἶναι ἀπειρο, ἂν καί συμπυκνώνεται μέσα σέ μιὰ ὠρισμένη ἱστορική ἐποχή. Τό περιεχόμενο π.χ. πού ἔχει ἡ γοτθική τέχνη εἶναι ἀνεξάντλητο, εἶναι ἀπειρο, ἂν καί ἡ τέχνη αὐτή εἶναι μορφή ζωῆς μιᾶς ὠρισμένης ἱστορικής ἐποχῆς. Ὡστε ὄχι μονάχα ἡ ζωή ἀλλά καί ἡ ἱστορία εἶναι ἀπειρη δυνατότητα γιά κείνους πού ἔρχονται ἔπειτα. Κάθε μεγάλο ἱστορικό ἔργο, κάθε μνημεῖο λόγου, ἀλλά καί κάθε μνημεῖο ἔργου τῆς ἱστορίας, ἔχει περιεχόμενο ἀνεξάντλητο. Σύμφωνα λοιπόν μέ τήν ὠρισμένη μορφή πνεύματος πού θά δώσῃ στόν ἑαυτό της μιὰ καινούργια ἱστορική ἐποχή εἶναι ἀναγκασμένη νά ζητήσῃ νά ἀνακαλύψῃ τήν ἰδιαίτερη σχέση πού θάχη μέ τά μεγάλα ἱστορικά προηγούμενα, μέ τά μνημεῖα τῆς ἱστορίας. Ἡ ὠρισμένη μορφή πού

δίνει ἡ ζωὴ στὸν ἑαυτὸ της τὴν ἀναγκάζει νὰ θεμελιώσῃ καὶ μιὰ ἰδιαίτερη συγγένεια μέ τὰ ἔργα τῶν περασμένων ἐποχῶν. Ἡ συγγένεια τούτη θά βασίζεται στήν ἰδιαίτερη πνευματική ἐπαφή τῆς νέας ἐποχῆς μέ τὴς παλαιάς. Ὁ ροῦς των ἱστορικῶν γεγονότων θά ἀποχτᾷ ἔτσι γιὰ κάθε καινούργια ἐποχὴ ἰδιαίτερη σημασία, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ μεταβάλλεται ἡ ἱστορία στήν οὐσία της, χωρὶς ν' ἀλλοιώνεται τὸ νόημα τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας, ὅπως τὸ ὀρίζει ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη.

Ἡ ἱστορία ὅμως, ἐφ' ὅσον εἶναι συγκεκριμένη διαμόρφωση τῆς ζωῆς, ἐφ' ὅσον σημαίνει κατάφαση ἀπόλυτη μιᾶς συγκεκριμένης μορφῆς ζωῆς, ἰσχύει ἀπόλυτα μονάχα γιὰ κεῖνον πού κἀνει τὴν κατάφαση αὐτή· δηλαδή γιὰ τὴν συγκεκριμένη ἐποχὴ οὐ δίνει στὸν ἑαυτὸ της τὴν ὠρισμένη μορφή· ὅπως π.χ. ἡ ἐποχὴ ἐκείνη πού δίνει στὸν ἑαυτὸ της τὸ νόημα πού ἐνσαρκώνει ἡ γοτθικὴ ἐποχὴ. Ὄταν ὅμως ἡ ἱστορία γίνῃ ὑπερβατικὴ πραγματικότητα, ὅταν ἡ ἱστορία παύσῃ νὰ σημαίνῃ ἀπόλυτη κατάφαση πού δίνει μιὰ συγκεκριμένη ἐποχὴ σὲ μιὰ ὠρισμένη μορφή πνεύματος καὶ γίνῃ ἀπλῶς κάτι πού ἦταν ἄλλοτε, ὅταν ἡ ἱστορία μέλῃ ἔξω ἀπὸ τὴ συνείδηση μιᾶς ἐποχῆς, ὅταν ἡ ἰα ἐποχὴ καὶ τὸ νόημα τῆς ζωῆς της χωρισθῇ ἀπὸ μιὰ ἄλλη, οὐ ἔρχεται, πού ἦρθε, τότε ἡ ἱστορία ἔχει νόημα μονάχα γιὰ εἰνους τοὺς λαοὺς ἢ γιὰ κεῖνα τὰ πρόσωπα πού ἔχουν τὴν δύναμη νὰ ξαναφέρουν τὸ νόημά της μέσα στὴ συνείδησή τους καὶ ἀπὸ ὑπερβατικὴ πού ἔγινε νὰ τὴν ξανακάμουν ἐσωτερικὸ, ὀργανικὸ νόημα τῆς συνειδήσεώς των. Ἡ ἱστορικὴ λοιπὸν πραγματικότητα, ἐνόσφ μένει ὑπερβατικὴ, ἔχει ἀπόλυτη σημασία μονάχα γιὰ κεῖνους πού τὴν ἔζησαν· νόημα γιὰ τοὺς ἄλλους πού ἔρχονται ἔπειτα, ἀποχτᾷ μονάχα ἀπ' ἐκείνη τὴ στιγμή πού χάνει τὴν ὑπερβατικότητά της καὶ γίνεται πρόβλημα τῆς ζωῆς των.

Μέ ἄλλα λόγια τὸ νόημα τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας δὲν εἶναι ὅπωςδήποτε δεδομένο, ἀλλὰ ἀνευρίσκεται μονάχα ἀπ' ὅ-

σους έχουν τή δύναμη νά συγγενέφουν μέ τά περασμένα. Καίγια νά συγγενέφης μέ τά περασμένα πρέπει νάχης ιστορική συνείδηση καί ιστορική ὄραση· ἄλλοιῶς ἡ πνευματική πραγματικότητα πού λέγεται ιστορία εἶναι βιβλο κλειστό γιά σένα. Καμμιά γλώσσα δέν θά σέ βοηθήσῃ νά διαβάσης τό βιβλο αὐτό, ὅσο κι ἂν τήν κατέχης, ἂν δέν γνωρίζης τήν εἰδικήν γλώσσα τῆς ιστορίας, πού εἶναι ἀπόλυτα συνυφασμένη μέ τήν ιστορική συνείδηση. Μπορεῖς νά κατέχης ὅλα τά σύνεργα τῆς ιστορίας, ὅλο τό ὕλικό πού χρησιμοποίησε τό πνεῦμα τῆς ιστορίας γιά νά δημιουργήσῃ τή ζωή του καί νά φανερωθῇ, ὅμως ἂν δέν κατέχης τήν γλώσσα τῆς ιστορίας τήν εἰδική θά μέλνης πάντα στήν ἐπιφάνεια τῆς ιστορίας. Θά διαβάζης τά ἀπλᾶ γεγονότα, δέν θά μπορῆς ὅμως ποτέ νά ἐρμηνεύσης τό πνεῦμα τῆς ιστορίας· ἐκεῖνο τό πνεῦμα πού, ἀντίς νά φανερώνεται, κρύβεται μέσα στά σύμβολα. Ὅπως ἡ πνευματική πραγματικότητα τῶν μαθηματικῶν δέν ἀποκαλύπτεται παρά μονάχα σέ κείνον πού μπορεῖ νά πάη πέρα ἀπό τά ἀπλᾶ σύμβολα καί σύνεργα τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, ἔτσι καί ἡ πνευματική πραγματικότητα τῆς ιστορίας δέν φανερώνεται παρά μονάχα σέ κείνον πού ἔχει ιστορική συνείδηση. Ἡ ιστορία ὑπάρχει γιά τόν μεταγενέστερο ἀπό τή στιγμή πού χάνει τήν ὑπερβατικότητά της.

2. Οἱ λαοί ὡς δημιουργοί τῆς ιστορίας.

Τήν ιστορία ὅμως μπορεῖ νά τήν διαβάσῃ καί νά τήν ἐρμηνεύσῃ μονάχα ἐκεῖνος πού ἔχει καί τή δύναμη νά τήν γράψῃ. Ὁ λαός πού δέν ἔχει γράψῃ ιστορία, πού δέν ἔχει καταργήσῃ τήν ἀνωνυμία του, πού δέν ἔχει δημιουργήσῃ δικό του πνευματικό καί ἠθικό χαρακτῆρα, δέν μπορεῖ νά διαβάσῃ καί νά ἐρμηνεύσῃ τήν ιστορία. Ἐν ὅσῃ ἡ ζωή μένει μέσα στήν ἀδιαφορία, μέσα στήν ἀνωνυμία, ἐν ὅσῃ εἶναι ἀνιστόρητη, δηλαδή δέν

ἔχει δική της ἱστορία, ἐν ὅσῳ εἶναι ἡ ἴδια μιὰ ἄγραφη ὕλη, δέν μπορεῖ νά διαβάσῃ τήν ἱστορία. Ὅταν ὅμως ἡ ζωὴ γίνῃ λαός, δηλαδή ὀργανωθῇ σέ πνευματική καί ἠθική ὁλότητα, ἔχει ἤδη ἀρχίσει νά γράφῃ τήν ἱστορία της· ἔχει ἀρχίσει νά χαρακτῆρῃ τόν χαρακτήρα της μέσα στόν ἱστορικό χρόνο. Οἱ λαοί λοιπόν γράφουν, ἀλλά καί οἱ λαοί μονάχα διαβάζουν καί ἐρμηνεύουν τήν ἱστορία. Οἱ λαοί εἶναι οἱ δημιουργοί τῆς ἱστορίας.

Ὁ λαός ὅμως εἶναι κάτι διαλεκτικό, ἔχει διπλῆ μορφή. Ὁ λαός εἶναι ἀπό τό ἓνα μέρος μιὰ πνευματική πραγματικότητα, ὁ λαός εἶναι κάτι πνευματικά καί ἠθικά διαμορφωμένο μέσα στήν ἱστορική ζωή. Ὁ λαός ὅμως εἶναι ἀπό τᾶλλο μέρος μιὰ δυναμικότητα, κάτι πού μένει πάντα νέο, κάτι πού δέν εἶναι ἀκόμα πνευματικά καί ἠθικά διαμορφωμένο. Τό παρόν εἶναι πάντα τό σημεῖο ἐκεῖνο ἀπ' ὅπου πρέπει νά βλέπωμε ἓνα λαό. Ἀπό τό σημεῖο ὅμως ἐκεῖνο φαίνεται ἀκριβῶς ἡ διπλῆ ὄψη τοῦ λαοῦ. Ἀπ' ἐκεῖνο τό σημεῖο φαίνεται πώς ὁ λαός εἶναι κάτι πού ἔχει γίνῃ· ἀλλά καί κάτι πού δέν ἔχει γίνῃ. Ἀπό τό παρόν φαίνεται τό παρελθόν καί τό μέλλον τοῦ λαοῦ. Τό μέλλον τοῦ λαοῦ εἶναι πάντα ἡ ἀνιστόρητη πλευρά του, εἶναι ἡ ζωὴ πού δέν ἔχει ἀκόμα ἱστορική μορφή. Ἀλλά καί τό παρόν τό ἴδιο δέν εἶναι κάτι ἀπόλυτα διαμορφωμένο. Τό παρόν εἶναι ἡ ζωὴ πού μοχθεῖ γιά τήν ἱστορικότητά της· μάχεται γιά νά δώσῃ τήν ὀρισμένη ἠθική καί πνευματική μορφή στόν ἑαυτό της. Ἡ ζωὴ λοιπόν ἐνός λαοῦ εἶναι καί δέν εἶναι ἱστορική. Ἡ περασμένη ζωὴ του εἶναι ἱστορική, ἔχει τήν ὀρισμένη της μορφή. Ἡ ζωὴ ὅμως τοῦ παρόντος δέν εἶναι, ἀλλά γίνεται ἱστορική. Κάθε στιγμή πού δίνει τό παρόν στό παρελθόν τήν δίνει ἱστορημένη, τήν δίνει μέ τόν ἱστορικό της χαρακτήρα. Ἀλλά καί κάθε ἱστορημένη στιγμή τοῦ παρόντος

γεννάει μιὰ ἄλλη στιγμή πού εἶναι ἀνιστόρητη καί πού ζητάει τήν ἱστορία της.

Θά ρωτήση ὅμως κανείς: ἀφοῦ κάθε στιγμή ἔχει τήν ἱστορία της, ἀφοῦ τό παρόν μάχεται γιά τή δική του ἱστορία, τότε τί χρειάζεται ἡ περασμένη ἱστορία, τότε γιατί νά μοχθοῦμε νά φέρωμε στή συνείδησή μας τήν ὑπερβατική ἱστορική πραγματικότητά τοῦ παρελθόντος; Τό παρόν ὡς ζωή πού ζητάει ἐπίμονα τήν ἱστορία της δέν εἶναι δυνατόν νά νοηθῆ χωρίς τό παρελθόν· χωρίς δηλαδή τή ζωή πού ἔχει ἤδη γράψει τήν ἱστορία της. Δέν μπορεῖ τό παρόν νά νοηθῆ χωρίς τήν ἀντίθεση του πρὸς τό παρελθόν, χωρίς τήν δήλωση πού κάνει πρὸς τό παρελθόν, ὅτι δέν θέλει νάχη τή δική του μορφή. Τό παρόν ὑπάρχει γιατί ἀντιμάχεται τό παρελθόν, γιατί δέν θέλει νά μένη ἐκεῖ ὅπου εἶναι τό παρελθόν. Ἀλλά ἀπό τᾶλλο μέρος τό παρόν δέν θά εἶχε συνείδηση γιά τόν ἑαυτό του, ἂν δέν μπορούσε νά ἀντιθέσῃ τόν ἑαυτό του πρὸς τό παρελθόν. Τό παρόν δέν μπορούσε νά νοιώσῃ πῶς εἶναι ἀκόμα ἀνιστόρητο, ἂν δέν εἶχε ἀπέναντί του ἕνα ἱστορημένο παρελθόν. Συνείδηση γιά τόν ἑαυτό τό παρόν ἀποχτᾷ μονάχα, γιατί ἔχει ἀπέναντί του τό παρελθόν καί συγκρίνει τί εἶναι ὁ ἑαυτός του καί τί εἶναι τό παρελθόν.

Ὡστε ἡ ζωή, ὅταν σπουδάζει τήν ἱστορία, δέν τό κάνει γιά νά μάθῃ ἀπλῶς τί ἔγινε ἢ πῶς ἔγινε κάτι, ἀλλά γιά νά ἀντιθέσῃ τόν ἑαυτό της πρὸς ὅ,τι ἔγινε, γιά νά βυθισθῆ περισσότερο στόν ἑαυτό της. Ἡ ζωή δέν μπορεῖ ἀλλοιῶς νά ἀποχτήσῃ συνείδηση γιά τόν ἑαυτό της, παρά ἂν πάῃ πέρα ἀπό τήν στιγμή, ἂν ἀπλωθῆ στό παρελθόν. Μέ αὐτό τό ἀπλωμα ἀπό τή στιγμή στό παρελθόν, ἡ ζωή βλέπει πῶς ἀπό τό χάος προχωρεῖ ἡ ἴδια στή μορφή, πῶς ἀπό τήν ἀνωθυμία φθάνει στό ὄνομα καί στή μνήμη. Ἄν λοιπόν ἡ ζωή ἀπλώνεται πέρα ἀπό τό παρόν, πέ-

ρα από τήν στιγμή, τοῦτο δέν γίνεται γιά λόγους θεαματικούς, ἀλλά γιά λόγους ιστορικότητας. Γιατί δέν μπορεί ἡ ζωὴ νά φθάσῃ ἀλλοιῶς στή συνείδηση γιά τό πῶς ὀργανώνεται ἡ ἴδια σέ ἀξία, γιά τό πῶς κινεῖται ἡ ἴδια, γιά τό πῶς ἀπό τήν ἀνοησία καί τήν ἀδιαφορία προχωρεῖ στό νόημα καί στό χαρακτήρα. Μονάχα αὐτός ὁ λόγος ἀναγκάζει τή ζωὴ νά σκύψῃ καί νά σπουδάσῃ τήν ἱστορία· μονάχα ἡ ἀνάγκη πού πιέζει τόν ἑαυτό της. Γι' αὐτό ἡ ἱστορία ἀξίζει μονάχα γιά τούς ζωντανούς, ἀξίζει γιά κείνους πού θέλουν νά ζήσουν καί δέν θέλουν νά μείνουν στήν ἀνωνυμία καί στήν ἀμνησία. Γι' αὐτό ἔχει ἀνάγκη ἡ νέα γενεά ἀπό τήν ιστορική γνώση, ἀπό τήν γνωριμία μέ τήν ἱστορία.

Ἡ νέα γενεά πρέπει νά ἐμβαθύνῃ στήν ἱστορία γιά νά ἀποκτήσῃ συνείδηση γιά τόν ἑαυτό της, γιά νά νοιώσῃ καλύτερα τί τῆς λείπει, πόσος μέγας εἶναι ὁ βαθμός τῆς ἀνέχειας σέ μορφή καί χαρακτήρα. Βαρύ σφάλμα θά διαπράξῃ, ἂν ζητήσῃ νά ἀντιγράψῃ τά περασμένα· καί τό σφάλμα τοῦτο τό βαρὺ θά τό πληρώσῃ ἡ νέα γενεά ἀκριβὰ. Θά τῆς στοιχίσῃ τή ζωὴ της, γιατί ὅ,τι γράφει ἡ μία γενεά δέν μπορεί ποτέ ἡ ἄλλη, πού ἔρχεται ἔπειτα, νά τό ξαναγράψῃ. Δέν μπορεί ποτέ ἡ μεταγενέστερη γενεά νά πατήσῃ στ' ἀχνάρια τῆς προγενέστερης, ὅπως δέν μπορεί τόν καρπό πού γεννάει τό ἕνα δένδρο νά τόν γεννήσῃ τό ἄλλο. Ἡ νέα γενεά ἔχει ἄλλον λόγο πού ἀναγκάζεται νά σπουδάσῃ τήν ἱστορία, θέλει νά ἰδῇ μέσα στοὺς ἀγῶνες, πού ἔκαμαν οἱ προηγούμενες γενεές καθαρώτερα τοὺς δικούς της ἀγῶνες. Θέλει νά ἰδῇ μέσα στό δράμα τῶν ἄλλων τό δικό της πόνο. Ὅταν ἀντικρύξῃ ἡ νέα γενεά, πού δέν ἔχει ἀκόμα, ἀλλά πού θέλει νά δημιουργήσῃ ἱστορία, τά περασμένα, βλέπει ἀντικειμενικώτερα τόν ἑαυτό της, ἀποχτᾷ συνείδηση γιά τό δικό της πάθος τῆς ζωῆς. Σεχωριστό εἶναι τό νόημα τῆς

ζωής για κάθε γενεά* ειδικά προβλήματα καλείται να λύση κάθε γενεά. Καμμιά γενεά δεν βοηθάει την άλλη για να βρω το δρόμο της, όμως το πάθος της ζωής, ή θέρμη που συνέχει μια γενεά για να λύση το πρόβλημα της ζωής της, έχει κάποια ομοιότητα με το πάθος και τη θέρμη που κατείχε τις προηγούμενες γενεές και χωρίς τούτη τη θέρμη δεν προχωρεί ή ζωή από το ένα σημείο στο άλλο. Χωρίς το πάθος της νέας γενεάς δεν ανανεώνεται ή ζωή. Πάντα νέοι άνθρωποι μάχονται μέσα στην ιστορία για το νόημα και για την αξία της ζωής των. Πάντα νέοι άνθρωποι πάσχουν για να βγούν από την άοριστία και το πάθος, και να μπουν στη τάξη και τη μορφή. Οι νέοι τείνουν να απαλλαγούν από την άνωσυμία και να αποκτήσουν όνομα, χαρακτήρα και δόξα.

Αυτό είναι το νόημα της ιστορίας. Γι' αυτό το νόημα γίνεται ή πάλη ή δραματική της ιστορίας. Με την ιστορία προχωρεί ο άνθρωπος από την άνωποληψία και την άνωσυμία στο όνομα και στη μνήμη.

3. Η κοινωνία ως ιστορική μορφή.

Μνήμη όμως, όνομα και χαρακτήρα αποχτᾷ ο άνθρωπος μονάχα ἅμα φθάση στη μορφή της κοινωνίας. Ὡς κοινωνία μάχεται ο άνθρωπος να δώσει στον ἑαυτό του και στην ζωή του νόημα. Ὡς κοινωνία μπορεί ο άνθρωπος να διαμορφώσει τον ἑαυτό του και να καθηγεμονεύση το περιβάλλον του, να δώσει νόημα και στον ἑσωτερικό του και στον ἑξωτερικό του κόσμο. Ὁ άνθρωπος γίνεται ιστορικός από τη στιγμή που θα γίνει κοινωνικός. Δεν μπορεί τίποτε να γράψη ο άνθρωπος, δεν μπορεί να αφήση κανένα ἴχνος της ζωής του μέσα στον χρόνο πριν γίνει κοινωνικός, πριν συσταθῆ σε κοινωνία, πριν θέση τον ἑαυτό του ως ολότητα. Ἡ δραματική πάλη της ιστορίας, ο πόθος ο ιστορικός, αλλά και ο ιστορικός χρόνος, γεννιῶνται μέ-

σα στήν κοινωνική ζωή* ἐκεῖ μέσα αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του ὡς ἀντινομία. Ἐκεῖ μέσα γεννιῶνται οἱ ἀντινομί-
 ες τῆς ζωῆς πού δίνουν βάθος στήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη, πού
 τήν ὀδηγοῦν στή νόηση τοῦ ἑαυτοῦ της, πού τήν ἀναγκάζουν
 νά ἄρῃ τήν ἀπλή καί ἀδιάφορη ὕπαρξή της καί νά θέσῃ τόν ἑ-
 αυτό της ὡς τό αἰώνιο ἐκεῖνο σημεῖο, ὅπου συμπυκνώνεται τό
 νόημα τοῦ κόσμου ὡς ὑπόσταση. Μέσα στήν κοινωνία διχάζεται
 ὁ ἄνθρωπος καί γίνεται πρόβλημα στόν ἑαυτό του, ἐκεῖ μέσα
 νοιώθει πώς ὁ ἑαυτός του ὁ πραγματικός δέν εἶναι ἐκεῖνο πού
 βρῆκε μέσα του χωρίς νά ζητήσῃ, χωρίς νά πονέσῃ, ἀλλά ἐκεῖ-
 νο πού θά βρῆ μέσα του, ἅμα ἀρχίσῃ νά ζητάῃ, ἅμα βαδίσῃ πέρα
 ἀπ' ἐκεῖ, ὅπου βρέθηκε χωρίς ἐκεῖνος νά τό θέλῃ, πέρα ἀπ'
 ἐκεῖ, ὅπου τόν ἄφησαν ἐκεῖνοι πού τόν γέννησαν, πέρα ἀπό τό
 σημεῖο, ὅπου τόν ἀφήκε ἡ φύση.

Ὁ ἄνθρωπος γιά νά βρῆ τό αἰώνιο σημεῖο τοῦ ἑαυτοῦ του,
 γιά νά φθάσῃ ἐκεῖ, ὅπου ἡ χρονικότητα γίνεται ἕνα μέ τήν αἰ-
 ωνιότητα, πρέπει νά ἀρνηθῇ τήν ἀπλοϊκότητα, τήν ἀμεσότητα
 πού τοῦδωκε ἡ φύση, πρέπει νά γίνῃ κοινωνικός, νά ἰδῇ τόν
 ἑαυτό του, σέ ἔνταση μέ τούς ἄλλους, νά ἀνακαλύψῃ μέσα στόν
 ἄλλον τόν ἑαυτό του, νά εἰπῇ στόν ἄλλον "ἐσύ". Ἄν δέν εἰ-
 πῇ "ἐσύ" δέν μπορεῖ ποτέ νά εἰπῇ "ἐγώ". Χωρίς νά θέσῃ τό
 "ἐσύ", χωρίς νά μιλήσῃ μέ τό "ἐσύ", δέν μπορεῖ νά μιλήσῃ μέ
 τό "ἐγώ". Ἐν ὅσῳ τοῦτο δέν γίνεται, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀκό-
 μα ἔξω ἀπό τήν ἱστορία, δέν εἶναι πρόσωπο, ἀλλά φυσική δύνα-
 μη πού συγκρούεται μέ ἄλλες φυσικές δυνάμεις. Γιά νά γίνῃ
 ὁ ἄνθρωπος πρόσωπο, πρέπει νά μπορῇ νά εἰπῇ στόν ἄλλον "ἐ-
 σύ", νά πάψῃ νά βλέπῃ τόν ἄλλον ὡς φυσική δύναμη. Τοῦτο γί-
 νεται μέσα στή κοινωνία* ἐκεῖ μέσα μετασχηματίζεται ἡ φυσική
 ἔνταση τῶν σχέσεων τοῦ ἑνός πρός τόν ἄλλον σέ ἠθική ἔν-
 ταση. Ἐκεῖ μέσα γίνεται τό πῆδημα ἀπό τήν φυσική κατάστα-

ση στήν ιστορική. Έκει μέσα γεννιέται ὁ πόνος τοῦ ἑνός γιά τόν ἄλλον καί ὁ πόνος γιά τήν ἀκεραΐωση τοῦ προσώπου, ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου γιά τόν ἑαυτό του.

Τήν πάλη τούτη πού κάνει ὁ ἄνθρωπος, τόν ἀγῶνα τοῦτον τόν δραματικό, πού καταβάλλει ὁ κοινωνικός ἄνθρωπος γιά νά γράψῃ τό ὄνομά του μέσα στόν χρόνο, τό πολύμοχθο τοῦτο ἔργο πού πραγματώνουν οἱ λαοί γιά νά χαράξουν τή μορφή τοῦ ἑαυτουπνεύματος στήν πλάνα πού θά σκεπάσῃ ὕστερα τόν τάφο τους, τό παρουσιάζει ἡ ιστορική ἐπιστήμη πού φέρει ἄξια τό ὄνομά τοῦτο. Ἡ ιστορική ἐπιστήμη δέν ὑπάρχει γιά νά χρονολογήσῃ ἀπλῶς τά γεγονότα τῆς ιστορίας, ἀλλά πρό παντός ὑπάρχει γιά νά ἀξιολογήῃ ὅλη τήν δραματική κίνηση τῶν γεγονότων τῆς ιστορίας. Ὑπάρχει ἡ ιστορική ἐπιστήμη γιά νά ἐρμηνεύῃ τόν δραματικό ἀγῶνα τῶν λαῶν, νά παρουσιάσῃ τό πῶς ἀγωνίσθηκαν οἱ λαοί γιά νά δώσουν μορφή στή ζωή τους, γιά νά ἀνεβοῦν ἀπό τήν φυσική κατάσταση, ὅπου ἦταν ἕνα κομμάτι ἀπό τή φύση, στήν ιστορική ζωή, ὅπου ἔγιναν ἕνας κόσμος ἐλευθερίας καί πνεύματος. Σκοπός τῆς ιστορικῆς ἐπιστήμης εἶναι νά φανερώσῃ πῶς ἐλευθερώθηκαν σιγά - σιγά οἱ λαοί, πῶς οἱ λαοί ἔγραψαν τήν ιστορία τοῦ ἑαυτοῦ των, πῶς πέρασαν ἀπό τήν ἀνωνυμία στό ὄνομα, πῶς ἔγιναν χαρακτήρες, πῶς οἱ Αἰγύπτιοι ὕψωσαν ἀπό μέσα ἀπό τήν ψυχή των τήν πύραμίδα γιά μάρτυρα τοῦ πόνου των τοῦ ιστορικοῦ καί πῶς οἱ Ἕλληνες ἐχάραξαν μέσα στόν ἀνώνυμο χῶρο, μέσα στόν ἀδιάφορο καί ἀπλό χῶρο, τόν ναό, πού εἶναι μάρτυρας τῆς ἐλευθερίας τῆς ψυχῆς των, πού μαρτυράει πόση ἀνεση εἶχε ἡ ψυχή των, πόση ἡγεμονία κατώρθωσε νάχη μέσα στό χῶρο. Σκοπός τῆς ιστορικῆς ἐπιστήμης δέν εἶναι νά θησαυρίζῃ ἀπλῶς τίς γνώσεις, ἀλλά νά συνθέτῃ ἄλλη μιά φορά ἐκεῖνα πού κάποτε ἦταν στή ζωή, τούς λαούς καί τά ἔργα των.

Χωρίς αυτήν τήν έρμηνεία του νοήματος που είχε ή ζωή των λαών, χωρίς αυτήν τήν έσωτερική αξιολόγηση τής ζωής των λαών, χωρίς αυτήν τήν ανάλυση τής δραματικής διαδικασίας, που ύφίστανται οί λαοί για να γίνουν χαρακτήρες και ν' αφήσουν όνομα μέσα στην ιστορία, δέν μπορεί ή φιλοσοφία τής ιστορίας να προχωρήσει σε βαθύτερη έρμηνεία, στή γενικότερη αξιολόγηση τής ιστορίας. Η φιλοσοφία τής ιστορίας παίρνει από τήν ιστορική επιστήμη τήν πρώτη ιστορική έρμηνεία. Από αυτήν ξεκινάει ή φιλοσοφία τής ιστορίας και ζητάει να όρίσει τό νόημα όλης τής ιστορίας, όλου του ιστορικού γίγνεσθαι, ζητάει να βυθισθί μέσα στην μορφή τής ιστορικής ζωής, μέσα στο ρυθμό μέ τον όποϊον κινεϊται ή ιστορία και ν' ακούσει όλη τήν κίνηση τής ιστορικής ζωής. Αν ή ιστορική επιστήμη παρουσιάζει όλους τους κλάδους του δένδρου τής ιστορίας, αν έκθέτη και αναλύη όλα τά νήματα που συνδέουν τους κλάδους, ή φιλοσοφία τής ιστορίας γεύεται τον ίδιο τον χυμό που έχει τό δένδρο τής ιστορίας και βυθίζεται ως τις ρίζες του δένδρου, ως τό σημείο εκείνο όπου γίνεται ή μεταστοιχείωση τής ύλης, όπου ή ακίνητη ύλη γίνεται ζωή. Η φιλοσοφία τής ιστορίας ακούει όλες τις αντινομίες τής ιστορικής ζωής· δέν σταματάει στα γεγονότα, αλλά προχωρεί ως εκεί όπου πηγάζουν τά γεγονότα, προχωρεί ως τις πρώτες αντινομίες τής ζωής τής ιστορικής.

4. Ζωή και ιστορία

Η ζωή για να γίνει πρόσωπο, για να θέσει τον εαυτό της, πρέπει πρώτα πρώτα να διχασθί, να χωρισθί σε κάτι που είναι και σε κάτι που πρέπει να είναι, σε κάτι που βρέθηκε από τή φύση και σε κάτι που ή ίδια τό αναζητάει και τό θέτει. Η ζωή για να αποκτήσει χαρακτήρα πρέπει να διχασθί σε

δύο αντιμαχόμενα σημεία, στό ένα πού είναι πεπερασμένο και στό ένα άλλο πού είναι άπειρο, στό ένα πού είναι σχετικό και στό άλλο πού είναι άπόλυτο. Γι' αυτό και ή κατανόηση τῆς ζωῆς τῆς ιστορικῆς, γιά νά είναι άπόλυτη, πρέπει νά σκυφθῆ ὡς τίς πρῶτες αντινομίες, ὡς τούς πρώτους διχασμούς αὐτούς τῆς ζωῆς. Καί γι' αὐτό ή φιλοσοφία τῆς ιστορίας είναι ή μοναδική φιλοσοφία τῆς ζωῆς. "Οχι ὅμως τῆς ζωῆς τῆς ἀπλῆς, ἀδιάφορης κι' άνώδυμης, ἀλλά τῆς ζωῆς πού ἔχει πόνο, μορφή και χαρακτηριστήρα, τῆς ζωῆς πού ἔχει φθάσει στό αἰώνιο σημείο τοῦ ἑαυτοῦ της. Ὑπάρχει και μία "φιλοσοφία τῆς ζωῆς" πού ἐπιδιώκει νά συλλάβῃ τήν ἄμορφη ζωή, τήν ζωή ὡς ἀπλή κίνηση ἀπό τό ένα σημείο στό άλλο, ζητάει νά ἀγγίξῃ μέ τό συναίσθημα τήν πηγή τῆς ζωῆς. Τί είναι ὅμως ή ζωή χωρίς τή μορφή της; Τί είναι ή ζωή χωρίς τ' ἀχνάρια της μέσα στό χρόνο, χωρίς τόν χαρακτηριστήρα της πού παρουσιάζεται στα ἔργα της; Τί είναι ή άνώδυμη ζωή;

Ἡ ιστορικῆ ζωή ὑπάρχει πάντα στή μορφή τοῦ λαοῦ. Ἡ ιστορία ὑπάρχει ὡς λαός. Ἡ θεμελιωτική μορφή κατά τήν ὁποίαν ὑφίσταται, ἀγωνίζεται και διαμορφώνεται ή ιστορικῆ ζωή είναι ή μορφή τοῦ λαοῦ. Λαός και ιστορία είναι ἀχώριστα· τό ένα δέν ὑπάρχει χωρίς τό άλλο. Ἰστορημένη ζωή είναι λαός· ὁ λαός είναι τό πρόσωπο τῆς ιστορίας. Ἐν ὅσῳ ή ζωή δέν γίνεται λαός, ἐν ὅσῳ μένει ἀσυγκέντρωτη κι' ἀπλωμένη στή φυσική της κατάσταση, δέν ἔχει ή ζωή οὔτε πρόσωπο, οὔτε χαρακτηριστήρα, οὔτε συνείδηση γιά τόν ἑαυτό της. Ἐν ὅσῳ ή ζωή δέν μάχεται γιά νά δώσῃ νόημα στόν ἑαυτό της, νά ἀνακαλύψῃ μέσα της τό αἰώνιο σημείο τοῦ ἑαυτοῦ της, ὑπάρχει ἀπλῶς ἀπό στιγμή σέ στιγμή, ὑπάρχει ἀπό τό ένα σημείο τοῦ χρόνου στό άλλο, ὅπως ὑπάρχει τό φυτό, χωρίς καμμιά ἔγνοια γιά τόν ἑαυτό του, χωρίς πόνο γιά τήν ὑπαρξή του και χωρίς πάθος γιά

τήν ἀνεραίωσή του. Ἡ ζωὴ ἐν ὅσῳ δέν γίνεται λαός εἶναι χωρὶς ὄνομα, χωρὶς σημασία καὶ χωρὶς μνήμη. Ὄταν ἡ ζωὴ γίνῃ λαός ἀρχίζει καὶ σκύβει στὸν ἑαυτό της, ἀρχίζει ἐκεῖνο τὸ σημεῖο τοῦ ἑαυτοῦ της πού ἀγγίζει τὴν αἰωνιότητα, τὸ σημεῖο ἐκεῖνο, ὅπου ὁ χρόνος δέν μπορεῖ νά μείνῃ καὶ νά δράσῃ, ὅπου ὁ χρόνος σβύνει.

5. Ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας.

Γι' αὐτό ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἔχει ἔργο μοναδικό νά κατανοήσῃ τὴν ἐσωτερικὴ ἄρθρωση τῆς ζωῆς τῶν λαῶν πού ἔγραψαν ἱστορία. Ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ζητάει ἀπὸ τὶς ἀντινομίες, πού διέπουν τὴ ζωὴ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν σωμάτων πού λέγονται λαοί, νά φθάσῃ στοὺς "νόμους" πού ἔχει ἡ ζωὴ των, σὲς θεμελιακὲς μορφές πού παρουσιάζει ἡ ζωὴ τῶν δημιουργῶν τῆς ἱστορίας. Τὰ μεγάλα ἱστορικὰ σώματα, οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ ὀργανισμοί, οἱ λαοί, ἔχουν σφυγμό, ἔχουν ἄρθρωση καὶ ρυθμικότητα. Αὐτὰ ἀναζητάει ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, αὐτές τὶς θεμελιακὲς μορφές τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι θέλει νά κατανοήσῃ, νά συλλάβῃ μέ τὴ νόηση. Ἐκεῖνο πού γίνεται, πού διαδραματίζεται, ἐκεῖνο πού ἀντικειμενικὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν ἀνωθυμία στό ὄνομα, ἀπὸ τὴν ἀμορφὴ καὶ ἀδιάφορη κατάσταση στὴν ἱστορημένη καὶ χαρακτηρισμένη ζωὴ, ἐκεῖνο θέλει νά συλλάβῃ μέ τὴ νόηση ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας. Δέν ἀλλάζει καθόλου τὸ ἱστορικὸ γίγνεσθαι ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, δέν ἀλλοιώνει οὔτε τὴν ἀρχή του, οὔτε τὴν κατεύθυνσή του, ἀλλὰ βυθίζεται μέσα στὴν κίνησή του καὶ παρακολουθεῖ, ὅπως ἓνας κολυμβητής, παρακολουθεῖ τὴ ρυθμικότητα πού ἔχει ἡ θάλασσα, τὴν ὥρα πού ὁ ἴδιος εἶναι μέσα στό νερό. Ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, πού φέρει ἄξια τὸ ὄνομά της, βυθίζεται στό ἱστορικὸ γίγνεσθαι καὶ ἀκροάζεται τὴ ρυθμικότητά του,